

แนวทางการพัฒนาการศึกษา สถานภาพ และบทบาทของแม่ชีไทย

The development approach of Education, Status, and Role of the Thai Nun

แม่ชีณัฐหทัย ฉัตรทินวัฒน์

Nun Nathathai Chatinawat

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya University

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง “แนวทางการพัฒนาการศึกษา สถานภาพ และบทบาทของแม่ชีไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของแม่ชีไทย สาเหตุปัจจัยที่ทำให้ยังไม่ได้การพัฒนาการศึกษา สถานภาพ และบทบาท เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาในอนาคต ระเบียบวิธีวิจัยใช้ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาการศึกษา รัฐบาลควรนำองค์กรแม่ชีเข้าสู่แผนพัฒนาสตรีของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สนับสนุนให้ศึกษา โดยให้ทุนศึกษาระดับสูงทั้งในและต่างประเทศ เพื่อที่แม่ชีจะได้เป็นบุคลากรที่มีคุณภาพ มีศักยภาพและศักดิ์ศรี แนวทางการพัฒนาสถานภาพ ประธานสถาบันแม่ชีไทยเห็นว่ารัฐควรรับรองสถานภาพแม่ชี คัดสรรว่าผู้ที่จะเป็นแม่ชีจะต้องมีการปฏิบัติตัวอย่างไร แนวทางการพัฒนาบทบาท ควรสนับสนุนการเตรียมความพร้อมของแม่ชีไทยสู่ประชาคมอาเซียน เช่น การฝึกภาษา คอมพิวเตอร์ โดยจัดการอบรมแม่ชี เพื่อการประชุมในเวทีระดับโลก เพื่อให้บทบาทผู้นำของแม่ชีเด่นชัดขึ้น

คำสำคัญ: การพัฒนา, การศึกษา, สถานภาพ, บทบาท, แม่ชีไทย

Abstract

This article is a part of doctor of Philosophy (Buddhist Studies) which study “An approach to develop education, status and role of the Thai nuns” aims to study the background of the Thai nuns in terms of education, status and role from the past to present, the factors that make nuns not improve in terms of status, education and role in the Thai society, and to suggest an approach to develop education, status and role in the future. Methodology use quantitative and qualitative research. The findings revealed that in terms of the approach to develop education, the government should register the nun organization in the women development plan of Department of Social Development and Human Security in order to consider promotion of higher education by granting scholarships both nationally and internationally so that the nuns will be quality personnel in Buddhism with potential and dignity. 2. In terms of the approach to develop the nun status, the president of the nun organization deemed that the government should certify the nun status and determine the codes of conduct for the nuns. 3. In terms of the approach to develop the role of the nuns, the nuns should be prepared for ASEAN such as improving language skills and computer skills by holding the training for the nuns so that they can apply the skills in the global scale Conference to highlight the role of the nuns.

Keywords: development, education, status, role, nun.

บทนำ

การศึกษาและสถานภาพรวมทั้งบทบาทของแม่ชีไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ยังไม่เป็นที่ยอมรับเท่าที่ควร แม้ว่าปัจจุบันแม่ชีจะอาศัยอยู่ทั้งในกรุงเทพฯ และกระจายอยู่ตามทั่วภูมิภาค จำนวนแม่ชีไทยที่จบการศึกษาในระดับปริญญาเอกและบาลีศึกษา 9 ซึ่งเป็นระดับสูงสุดทั้งทางโลกและธรรมขณะนี้ไม่ถึง 20 รูป ดังนั้น เมื่อเปรียบเทียบจำนวนแม่ชีที่สำเร็จการศึกษาในระดับสูงกับจำนวนพระภิกษุสงฆ์ จึงแตกต่างกันมากอย่างเห็นได้ชัดเจน แม่ชีที่ต้องการศึกษาจนจบการศึกษาสูงสุดดั่งแม่ชีเหล่านี้ ก็ยังต้องต่อสู้ดิ้นรนในการศึกษาที่ผ่านมาด้วยตนเอง โดยไม่มีทุนสนับสนุนอย่างเป็นทางการแน่นอน ทั้ง ๆ ที่เป็นอุบาสิกาในพุทธบริษัท 4 สามารถที่จะช่วยงานแบ่งเบาภาระสำคัญต่าง ๆ ในวัด เช่น การทำอาหารถวายพระสงฆ์ การดูแล การจัดระเบียบ พิธีสงฆ์ และการพัฒนาได้เป็นอย่างดี หากขาดแม่ชีจะทำให้พุทธศาสนาอ่อนแอและไม่มั่นคงเหมือนดังในอดีต ทั้งนี้เพราะปัจจุบันปัญหาเกี่ยวกับศีลธรรมเพิ่มสูงขึ้นทั่วโลก ดังนั้น ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นแม่ชีจึงเห็นว่า สมควรที่จะพัฒนาแม่ชีให้มีการศึกษาระดับสูงเพิ่มมากขึ้น รวมถึงการให้ความสำคัญในด้านสถานภาพของแม่ชีไทยอีกด้วย หากได้บริษัทอุบาสิกาที่เข้มแข็งมาสนับสนุน ก็จะทำให้กิจกรรมของพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมากกว่าที่เป็นอยู่ ดังนั้น จึงต้องการศึกษาสาเหตุว่าทำไมแม่ชีจึงยังไม่ได้รับการสนับสนุนด้านการศึกษา รวมทั้งปัจจัยอะไรส่งผลให้สถานภาพและบทบาทของแม่ชียังไม่เป็นที่ยอมรับในสังคมเท่าที่ควร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของแม่ชีไทยด้านการศึกษา สถานภาพและบทบาทตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาการพัฒนาการศึกษา สถานภาพและบทบาทของแม่ชีในสังคมไทย
3. เพื่อสาเหตุปัจจัยที่ทำให้แม่ชีไทยยังไม่ได้รับการสนับสนุนการศึกษา และเพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการศึกษา รวมทั้งพัฒนาสถานภาพ และบทบาทของแม่ชีไทยในอนาคต

ปัญหาที่ต้องการทราบ

1. การพัฒนาการศึกษาของแม่ชีไทย สถานภาพและบทบาทของแม่ชีไทยในอดีตถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร
2. ปัจจัยที่ทำให้แม่ชีไทยยังไม่ได้การพัฒนาการศึกษา สถานภาพและบทบาทในสังคมไทยเป็นอย่างไร

การทบทวนวรรณกรรม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ให้คำนิยามของคำว่า “ชี” หรือ “แม่ชี” ว่าหมายถึง นักบวช คำเรียกผู้หญิงที่นุ่งขาว ห่มขาว โกนผม โกนคิ้ว ถือคิ้ว 8 แม่ชี ก็เรียก ทั้งนี้ตามแนววินัยคัมภีร์ของพระราชมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต) ว่า “ชี” หมายถึง นักบวช, หญิงถือนักบวช, อุบาสิกาที่นุ่งขาว ห่มขาว โกนผม โกนคิ้ว ถือนักบวช” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 382)

พระโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช) (2548: 207) ให้ธรรมาธิบายว่า ชี เป็นชื่อนักบวชประเภทหนึ่งที่นุ่งขาวห่มขาว เช่น ชีปะขาว หรือชีผ้าขาว ฤๅชี ชีไพร ชี ในปัจจุบัน หมายถึง หญิงที่ถือบวช โดยโกนผมและโกนคิ้ว นุ่งขาว ห่มขาว รักษาศีล 8 เรียกเต็มว่า แม่ชี ในบางแห่งมีสำนักเป็นของตนเอง เผยแผ่ศาสนา แนะนำ สั่งสอน หลักธรรม ทำประโยชน์ให้แก่สังคม มีบทบาทเป็นที่ยอมรับกันในสังคม บางสำนักสามารถออกบิณฑบาตและมีผู้ใส่บาตรให้เหมือนพระสงฆ์ มีการพยายามแปลคำว่า ชีว่า ผู้ชนะ ผู้มีชัยชนะโดยกล่าวว่ามีมาจากการว่า ชี หรือ ชินะ ที่แปลว่า ผู้ชนะ

ร่องรอยของแม่ชีในยุคพุทธกาล มีปรากฏในรูปแบบอุบาสิกานุ่งขาวห่มขาว สาเหตุที่แม่ชีไม่ใช้คำว่า “อุบาสิกา” เป็นคำเรียกตัวเองนั้น เพราะว่าสังคมไทยเมื่อก้าวถึงอุบาสิกาแล้ว มักจะนึกถึงผู้หญิงที่อยู่ครองเรือน บริโภคคาม และเป็นคฤหัสถ์ จึงบัญญัติคำว่า “แม่ชี” ขึ้นมาใช้เรียกหญิงที่นุ่งขาวห่มขาว โกนคิ้ว โกนผม ให้แตกต่างจากคำว่าอุบาสิกา (สุขสันต์ จันทะโชโต, 2549:10)

หลักฐานประวัติศาสตร์การบวชแม่ชีไทยการบวชแม่ชีไทยครั้งแรกถูกบันทึกโดยพระราชกวี(อำ ธมมทตโต) ในหนังสือราชบุรีวิเทศกถา ว่าการบวชแม่ชีในประเทศไทยเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 236 โดยพระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งคณะทูต 9 สาย มาเผยแผ่พระพุทธศาสนา สายที่ 8 นำโดยพระโสณเถระและพระอุตตรเถระ เดินทางมาสุวรรณภูมิ เข้ามาไทยแถบจังหวัดปราณบุรี ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ฯลฯ ขณะนั้นไม่มีภิกษุณีสงฆ์ร่วมเดินทางมาด้วย จึงให้หญิงชาวสุวรรณภูมิ (ไทย) บวชเป็นแม่ชี ดังนั้น การบวชตั้งแต่เริ่มแรกหลังพุทธกาล อยู่ในรูปแบบแม่ชีโกนศีรษะ รับศีล 10 หรือศีล 8 และนุ่งห่มสีขาว (พระราชกวี (อำ ธมมทตโต), 2518: 202-203)

แม่ชีไทยยุคปัจจุบันในสมัยรัชกาลที่ 9 อาศัยอยู่ตามวัดต่าง ๆ และเริ่มตั้งสำนักเอง บริหารจัดการกันเอง ข้อวัตรปฏิบัติไม่เหมือนกัน การแต่งกายก็ไม่เหมือนกัน แต่ขณะนั้นมีแม่ชีอีกจำนวนมากที่อาศัยไม่เป็นหลักแหล่ง ไม่ได้อยู่ในวัดหรือสำนักชี แต่ไปอยู่ในเรือ แล้วพากันออกไปขอทานตามสถานที่ต่าง ๆ ในงานวัด บางครั้งนั่งตามสะพาน หรือตามบันไดงานภูเขาทอง วัดสระเกศ เป็นต้น ทำให้ภาพพจน์แม่ชีเสื่อมเสีย และไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม ดังนั้น แม่ชีได้รวมตัวกัน จัดการประชุมก่อตั้งสถาบันแม่ชีไทยใน พ.ศ. 2512 มีวัตถุประสงค์พัฒนาการศึกษา คณะแม่ชีไทยด้านธรรมศึกษา อภิธรรม บาลีศึกษา อุดมศึกษา และอาชีพเสริมต่าง ๆ

การประชุมครั้งแรก วันที่ 28-30 สิงหาคม 2512 ณ ห้องประชุม สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย (สมัยนั้น) วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายี ปธ.9)วัดมกุฏกษัตริยาราม เป็นประธานสงฆ์ นอ.เมฆ อัมไพจิตร อธิบดีกรมศาสนาเป็นประธานฝ่ายฆราวาส มีผู้เข้าร่วมประชุมกว่า 500 ท่าน สรุปผลการประชุม จัดตั้งสมาคมแม่ชีไทย ชื่อว่า “สถาบันแม่ชีไทย” ปรากฏระเบียบปฏิบัติของแม่ชีให้ชื่อว่า “ระเบียบปฏิบัติของสถาบันแม่ชีไทย” กำหนดให้แม่ชีต้องมีบัตรประจำตัวชื่อว่า “สุทธิบรรณ” ทำวารสารเพื่อเผยแผ่กิจการของแม่ชีไทยชื่อว่า “แม่ชีสาร” พัฒนาการศึกษาคณะแม่ชีไทยด้านธรรมศึกษา บาลีศึกษา อุดมศึกษา และอาชีพเสริม

หลังจากตั้งสถาบันแม่ชีไทยขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2515 ก็ได้จัดตั้งสำนักงานสถาบันแม่ชีไทยชั่วคราวที่วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ กรรมการบริหารมาจากการเลือกตั้งที่สำนักต่าง ๆ ส่งตัวแทนมาหรือออกเสียงเลือกตั้งสำนักละ 2 ท่าน เลือกรวมการ 25 ท่าน กรรมการจะเลือกประธาน 1 ตำแหน่ง รองประธาน 2 และเลขานุการ 1 ตำแหน่ง เจ้าหน้าที่อื่น ๆ เลือกจากแม่ชีที่มีใช้กรรมการ

สมเด็จพระบรมราชินีนาถฯ ทรงสนพระทัยกิจการของสถาบันแม่ชีไทย ได้เสด็จมาทรงเป็นประธานในวันเปิดประชุมใหญ่ประจำปีของสถาบันแม่ชีไทยครั้งที่ 3 (6 เมษายน 2515) พระราชทานโอวาทว่า ทรงต้องการจะให้แม่ชีบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม เช่น เลี้ยงเด็ก ดูแลช่วยเหลือแม่ชีชรา เป็นต้น ทรงรับกิจการของแม่ชีไว้ในพระบรมราชินูปถัมภ์ แม่ชีเริ่มก่อตั้งทุนเพื่อดำเนินงานต่าง ๆ ใน พ.ศ. 2515 จดทะเบียนมูลนิธิชื่อว่า “มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย” คณะกรรมการสถาบันแม่ชีไทยเป็นคณะกรรมการรับสนองงาน หรือเป็นฝ่ายธุรการของมูลนิธิ ฯ ดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย เปรียบเสมือนองค์กรกลางรวมแม่ชีทั่วประเทศอย่างเป็นทางการ และคาดหวังว่าจะเป็นที่รวมเรื่องราวของแม่ชีไทย เมื่อตั้งมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์แล้ว ก็มีผู้บริจาคที่ดินให้มูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยของแม่ชีและสตรีผู้ปฏิบัติธรรม และจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทยฯ สำนักเหล่านี้จึงได้ชื่อว่า “สาขาสถาบันแม่ชีไทย” ปัจจุบันมีจำนวน 28 สาขา สำนักงานมูลนิธิแม่ชีไทยปัจจุบัน ตั้งอยู่เลขที่ 19 ที่สำนักแม่ชีรัตนไพบุลย์ ถ.รามอินทรา 14 กรุงเทพฯ (สุจิตร์ในงานประชุมใหญ่สถาบันแม่ชีไทย, 2559: 15)

แม่ชีเป็นภูมิปัญญาของคนไทยสมัยโบราณที่เปิดโอกาสให้แก่ผู้หญิงได้เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมทางศาสนา มากยิ่งขึ้น เป็นที่น่าเสียดายว่า ปัจจุบันไม่ได้พัฒนาการสานต่อเรื่องสิทธิและโอกาสให้แก่แม่ชีอย่างที่เคยจะเป็น ไม่มีรายได้อื่นใด ไร้ระบบสนับสนุนจากรัฐบาลและองค์กรสงฆ์ แต่แม่ชีได้ทำประโยชน์ให้กับพระพุทธศาสนา ด้วยการเป็นครูสอนธรรมบ้าง อบรมเด็กและเยาวชนบ้าง ช่วยดูแล ทำความสะอาดวัดวาอารามต่าง ๆ ตลอดจนงานเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

สถานภาพของแม่ชีปัจจุบันปรากฏอยู่ในแผนพัฒนาสตรีระยะยาว (2525-2544) ที่กำหนดกลุ่มเป้าหมาย 2 ประเภทหลัก คือ กลุ่มอายุ และกลุ่มอาชีพพิเศษ แผนได้เสนอแนวการพัฒนาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยกสถานภาพของแม่ชี และระดมพลังแม่ชีให้มีส่วนร่วมในการสร้างเสริมจริยธรรม บำเพ็ญประโยชน์ด้านสังคม สงเคราะห์ให้มากขึ้น สนับสนุนให้สถาบันแม่ชีไทยเป็นองค์กรที่สามารถดำเนินการรวมกลุ่ม ควบคุม ดูแล และส่งเสริมแม่ชีให้มีบทบาทบำเพ็ญสาธารณประโยชน์สังคมอย่างแท้จริง (คณะทำงานวางแผนพัฒนาสตรีระยะยาว, 2525: 7-9) แม่ชีจัดเป็นอนาคาริก เมื่อบวชแล้วต้องศึกษาเล่าเรียน มีการศึกษาค้นคว้ากับพระสงฆ์ คือ

1. การศึกษาทางธรรม คือ วิชาทางพระพุทธศาสนา ผู้ดำเนินการจัดการศึกษาก็คือคณะสงฆ์ แบ่งออกเป็น 3 แผนก คือ แผนกธรรมศึกษา บาลีศึกษา และแผนกพระอภิธรรม

2. การศึกษาทางโลก คือการศึกษาที่ดำเนินการจัดการโดยหน่วยงานของรัฐ คณะสงฆ์ มหาวิทยาลัยสงฆ์ และองค์กรเอกชนต่าง ๆ ประกอบด้วย การศึกษาในระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

1. การศึกษาทางธรรม มี 3 แผนก คือ

1.1 แผนกธรรมศึกษา ขึ้นตรงกับแม่กองธรรมสนามหลวง วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม มีได้ขึ้นกับสถาบันแม่ชีไทยฯ ที่มีการจดทะเบียนจำนวนแม่ชีโดยมีค่านำหน้าว่าแม่ชีไว้แน่นอน อีกทั้งแม่ชีทุกท่านที่ลงชื่อสอบก็มีได้จดทะเบียนอยู่ในสถาบันแม่ชีไทย ดังนั้น ระบบการสอบธรรมสนามหลวงจึงไม่สามารถตรวจสอบจำนวนแม่ชีผู้สอบไล่ได้ ทำให้ไม่สามารถระบุจำนวนแม่ชีที่สอบผ่านธรรมศึกษา ตริ โท เอก ที่แน่นอนได้

1.2 แผนกอภิธรรม วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร ฝ่ายมหานิกาย ได้จัดการเรียนการสอนแม่ชีจึงเข้าศึกษาร่วมกับพระสงฆ์ จำนวนแม่ชีที่สำเร็จการศึกษาอภิธรรมตั้งแต่ พ.ศ. 2511-2558 รวม 260 รูป

พ.ศ. 2551 มีแม่ชีสำเร็จการศึกษาอิทธิธรรมจำนวนมากที่สุด 19 รูป นอกนั้น 10 หรือ 14 รูป/ปี ปัจจุบันเป็นหน่วยงานหนึ่งของ มจร

1.3 แผนกบาลี เรียกว่า “บาลีศึกษา” (ชื่อย่อว่า บ.ศ.) หมายถึง การศึกษา สำหรับกลุ่มผู้ศึกษาบาลีที่ไม่ใช่พระภิกษุสามเณร แม่ชีได้รับอนุญาตจากมหาจุฬาราชวิทยาลัยให้เรียนบาลีตั้งแต่ พ.ศ. 2506 สถิติแม่ชีจบบาลีศึกษา 9 ตั้งแต่ พ.ศ. 2506-2557 มีเพียง 24 รูป เท่านั้น แต่เมื่อเปรียบเทียบกับแม่ชีจบอิทธิธรรมบัณฑิตทั้งสิ้น 260 รูป ตั้งแต่ พ.ศ. 2511-2558 จะเห็นได้ว่า การเรียนบาลีมีความยากมาก ผู้สอบไล่ชั้นสูงสุดเพียงปีละ 1-2 ท่าน ทำให้จำนวนแม่ชีที่จบอิทธิธรรมบัณฑิตมีมากกว่าบาลี (บ.ศ.9) ถึง 10 เท่า ตั้งแต่ พ.ศ. 2557 เป็นต้นมา มหาเถรสมาคมมอบหมายให้แม่กองบาลีสนามหลวง ดำเนินการจัดการสอบไล่บาลีแก่แม่ชีทั่วประเทศ โดยสอบในวัน เวลาและใช้ข้อสอบเดียวกับคณะสงฆ์ ทำให้การศึกษาปริยัติธรรมแผนกบาลีของสงฆ์กับแม่ชีในปัจจุบัน มีมาตรฐานเดียวกัน

2. การศึกษาทางโลก หมายถึง การศึกษาในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย ได้แก่

2.1 การศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐ จัดโดยรัฐบาลและคัดเลือกนักศึกษาด้วยการสอบเข้าเรียน ได้แก่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นต้น

2.2 การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ แบ่งออกเป็น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

2.3 วิทยาลัยแม่ชี ต.ภูหลวง อ.ปักธงชัย จ.นครราชสีมา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน คือ

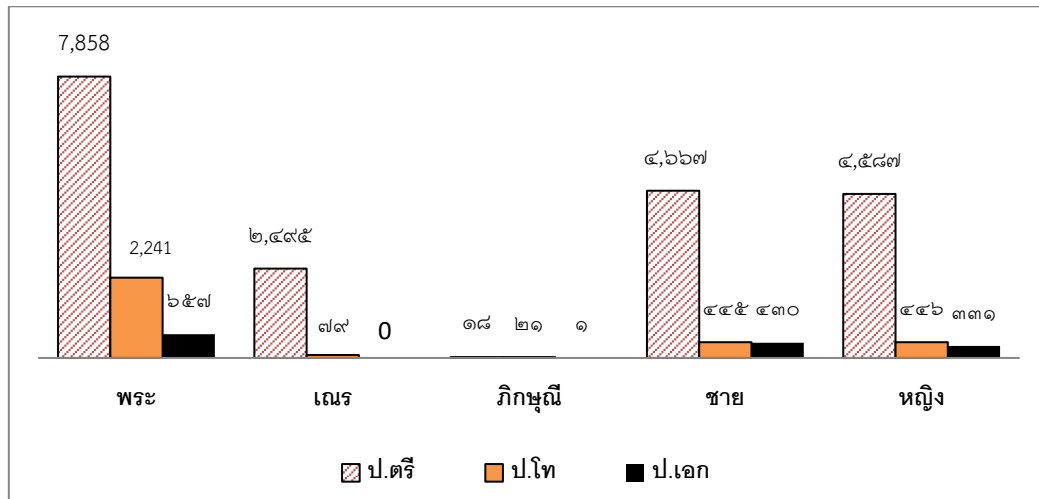
1. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ทำการศึกษาโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) 100 ชุด

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้สัมภาษณ์เชิงลึก โดยการสัมภาษณ์ผู้มีบทบาททางการศึกษา ประกอบด้วย พระเถระ 4 รูป แม่ชีผู้นำและผู้มีบทบาททางการศึกษา 12 ท่าน ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งใน มจร และ มมร 5 ท่าน

ภาพที่ ๑ เปรียบเทียบสถิติทะเบียนสำมะโนครุวัการศึกษาแม่ชีปีการศึกษา 2555 จำแนกตามภาค

ผลการวิจัยเชิงปริมาณ แบ่งแม่ชีออกเป็นภาคต่าง ๆ 6 ภาค คือภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง (แยกกรุงเทพต่างหาก) ภาคตะวันออก ภาคตะวันตก และ ภาคใต้ จำนวนรวมแม่ชีที่มีการศึกษาแต่ละภาค แบ่งออกเป็นร้อยละ สรุปว่าแม่ชีที่อาศัยอยู่ในภาคกลาง มีการศึกษาคิดเป็น 34.46% ภาคตะวันออก 27.83% กรุงเทพฯ 21.02% ภาคตะวันตก 13.85% ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 8.32 % ภาคใต้ 8.32% ภาคเหนือมีการศึกษา 7.41%

ภาพที่ 2 เปรียบเทียบสถิติจำนวนนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีการศึกษา 2558 ระหว่างสงฆ์ แม่ชีและฆราวาส

ผู้วิจัยหาสถิตินักศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร) ปีการศึกษา 2558 ระดับปริญญาตรี โท และเอก ซึ่งประกอบด้วย พระสงฆ์ สามเณร ภิกษุณี ฆราวาสชาย และ หญิง พบว่า ปริญญาตรีมีนักศึกษา 19,625 รูป/คน พระสงฆ์ 7,858 รูป สามเณร 2,495 รูป ภิกษุณี 18 รูปเท่านั้น ฆราวาสชาย 4,667 คน และหญิง 4,587 คน ดังนั้น ระดับปริญญาตรีนักศึกษากษุณีและแม่ชีรวมกันไม่ถึง 20 รูป จึงมีจำนวนน้อยที่สุด ปริญญาโท 3,232 รูป/คน พระสงฆ์ 2,241 รูป สามเณร 79 รูป ภิกษุณี/แม่ชี 21 รูป (คน) ชาย 445 คน และหญิง 446 คน ปริญญาเอก 1,419 รูป/คน พระสงฆ์ 657 รูป ฆราวาสชาย 430 คน หญิง 331 คน ภิกษุณี 1 คน เท่านั้น สรุป มีพระสงฆ์ 44.31% นักศึกษาชาย 22.83% หญิง 22.10% สามเณร 10.60% ส่วนภิกษุณี/แม่ชี มีจำนวน 0.16% เท่านั้น

นอกจากนั้น ยังหาสถิติข้อมูลจากสำนักทะเบียนจำนวนนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) ทั้งระดับปริญญาตรี โท เอก ปีการศึกษา 2558 ปริญญาตรี รวม 2,282 รูป/คน ซึ่งแบ่งออกเป็นบรรพชิต (รวมภิกษุและสามเณร) 461 รูป/คน ชาย 869 คน หญิง (รวมฆราวาสและแม่ชี) 952 คน ดังนั้น จึงไม่สามารถระบุจำนวนแน่นอนของแม่ชีที่ศึกษาทั้งระดับปริญญาตรี โท เอก ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้

ประธานสถาบันแม่ชีไทยได้กล่าวว่า “ฆราวาสปรารถนาให้แม่ชีได้มีการศึกษา แม่ชีต้องสอนผู้อื่น ฆราวาสจะไม่เคารพแม่ชี ถ้าแม่ชีมีความรู้ทางศาสนาอย่างเดียว ถ้าเรารู้ธรรมะเท่านั้น จะทำให้ขาดการสื่อสารกับบุคคลทั่วไป แม่ชีควรศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม” แม่ชีต้นสนียก็เห็นความสำคัญของการศึกษา ท่านได้ก่อตั้งหลักสูตรปริญญาโทและเอกด้านพระพุทธศาสนา สาขาวิชาพุทธศาสตร์และศิลปะแห่งชีวิต ภายใต้การกำกับของ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) อีกด้วย "สาวิกาสิกขาลัย" จึงน่าจะเป็นเสมือนอีกทางเลือกหนึ่งที่กำลังจะเกิดขึ้น ซึ่งทำหน้าที่เป็นบำหลอมในการผลิตบุคลากรทางสติปัญญาออกสู่สังคมไทย ดังนั้น การศึกษาจึงเป็นเรื่องสำคัญในการพัฒนาการศึกษาเพื่อสนับสนุนบทบาทของแม่ชีให้มีความสามารถทัดเทียมกับนักบวชหญิงต่างประเทศในสังคมโลก

ความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษาระหว่างสงฆ์กับแม่ชี

แม่ชีจะได้รับโอกาสในการการศึกษาปริยัติธรรมภาษาบาลีเท่าพระภิกษุสามเณร แต่ก็มีส่วนที่เหลื่อมล้ำกันอย่างมาก คือ ภิกษุสามเณรที่จบ ป.ธ.9 ทุกรูปจะได้รับนิยัตินัตร ซึ่งหมายถึง ค่าอาหารที่ทางราชการถวายแก่สงฆ์เป็นประจำ ทุกเดือนตลอดอายุการบวช 4,500 บาท แต่แม่ชีที่จบ บ.ศ.9 กลับไม่ได้รับ นอกจากนั้น ยังมีการขาดความเท่าเทียมในเรื่องของ “โอกาส” และเรื่อง “สัดส่วน” ที่ว่าทำอะไรจะทำให้แม่ชีเข้าไปมีสัดส่วนในการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้มากขึ้น นอกจากนั้น ยังมีมิติของ “ความไม่เท่าเทียมทางด้านโอกาส” อยู่ด้วย ปัญหานี้เกิดมาจากความไม่เท่าเทียมในเชิงโครงสร้างในศาสนา จะเห็นได้จากการที่แม่ชีเรียนบาลีโดยอาศัยความศรัทธาซึ่งเป็นนามธรรม แต่ในความเป็นจริงที่เป็นรูปธรรม แม่ชีมีค่าใช้จ่ายในการศึกษาตลอดหลักสูตร 10 ปี

ปัญหาด้านการศึกษาทางธรรมมีความซับซ้อน โดยเฉพาะการขาดความเท่าเทียมกันระหว่างกัน ในศาสนาอย่างเห็นได้ชัด จะเห็นได้จากการที่แม่ชีเรียนบาลีโดยอาศัยความศรัทธาซึ่งเป็นนามธรรม แต่ในความเป็นจริงที่เป็นรูปธรรม แม่ชีก็ต้องมีค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในการศึกษาตลอดหลักสูตร จำนวนผู้สำเร็จการศึกษาบาลีชั้นสูงสุด (บ.ศ. 9) จึงมีเพียงไม่เกินปีละ 2 ท่าน ซึ่งนับว่าน้อยที่สุดในการศึกษาทั้งทางโลกและธรรม หลังจบการศึกษาแม่ชีก็ไม่ได้มีโอกาสให้เป็น “ครูสอนบาลี” จึงต้องหางานประจำอื่น ๆ ส่วนจำนวนผู้จบการศึกษาในมหาวิทยาลัยระดับปริญญาตรี-เอกก็มีมาถึง 10 ท่าน/ปี ซึ่งนับว่าน้อยเช่นเดียวกัน เนื่องจากแม่ชีนับว่าเป็นบุคลากรที่สำคัญในพระพุทธศาสนา ปัญหาที่สำคัญเร่งด่วนคือทำอย่างไรจึงจะสนับสนุนแม่ชีให้มีการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมเพิ่มจำนวนมากขึ้นในปัจจุบัน เพื่อทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมเช่นเดียวกับพระสงฆ์ ซึ่งข้อถกเถียงเหล่านี้ “ยังไม่ถูกหลัก” ไปสู่ปัญหาเชิงประเด็นสาธารณะ ผลการวิจัยสรุปว่า แนวทางการพัฒนาแม่ชีไทย ดังนี้

1. แนวทางการพัฒนาการศึกษา ควรสนับสนุนให้แม่ชีมีโอกาสศึกษาเล่าเรียนทั้งทางธรรมและทางโลก แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยทั้งระดับปริญญาตรี โท และเอก มีค่าใช้จ่ายสูง ซึ่งเกินกว่าที่แม่ชีผู้ไม่มีรายได้จะสามารถรับผิดชอบได้ทั้งหลักสูตร ดังนั้น แหล่งทุนหลักควรมาจากคณะสงฆ์และรัฐบาล ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นแม่ชี มองเห็นสิ่งที่ขาดหายไปในการพัฒนาแม่ชีซึ่งเป็นบุคลากรที่สำคัญ คือ การสนับสนุนให้แม่ชีมีการศึกษาซึ่งเป็นปัญหาทางโครงสร้างของศาสนาด้วย แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์การของสงฆ์ว่าจะแก้ไขปัญหายังไร

2. แนวทางการพัฒนาสถานภาพ การที่รัฐไม่ได้กำหนดสถานภาพแม่ชีให้ชัดเจน ทำให้แม่ชีขาด “สิทธิ” บางอย่างที่ควรจะมีพึงได้ เหมือนดังพระภิกษุที่ได้รับการสนับสนุนด้านต่าง ๆ ของรัฐ ประชานสถาบันแม่ชีไทยเห็นว่า รัฐควรรับรองสถานภาพของแม่ชี คัดสรรว่าผู้ที่จะเป็นแม่ชีจะต้องมีการปฏิบัติตัวอย่างไร หากแม่ชีได้รับการรับรองให้เป็นนักบวชตามกฎหมาย ก็จะได้รับสิทธิต่าง ๆ อย่างพระสงฆ์สามเณรหรือประชาชนทั่วไป เช่น สิทธิการรักษาพยาบาล ปัจจุบันรักษาพยาบาลแม่ชีต้องใช้บัตร 30 บาท ซึ่งยังไม่เพียงพอต่อการรักษา สิทธิลดหย่อนในการเดินทางต่าง ๆ แม่ชีควรได้รับการลดค่าโดยสารโดยแสดงบัตรประจำตัวหรือสุทธิบรรณ การแสดงสุทธิบรรณเพื่อให้

แม่ชีจดทะเบียนเป็นสมาชิกสถาบันแม่ชีไทยมากขึ้น การสนับสนุนด้านสิทธิประโยชน์ในเบื้องต้น นับเป็นการสนับสนุนสถานภาพของแม่ชี

บทบาทของแม่ชี ประกอบด้วย บทบาทการศึกษา ด้านวิทยากรฝึกอบรม ด้านพัฒนาสังคม จิตอาสา เป็นต้น พระสงฆ์ แม่ชี และผู้ทรงคุณวุฒิ สรุปว่า “แม่ชีควรมีพันธกิจ 6 ด้าน เลียนแบบพันธกิจสงฆ์ คือ 1) การศึกษา จัดการศึกษาให้คนที่ไม่สามารถไปเรียนต่อวิทยาลัยทั่วไปได้ มีโอกาสศึกษาพัฒนาตัวเอง 2) การสงเคราะห์ ปกครอง เสริมสร้างองค์กรให้เข้มแข็ง 3) การตั้งกองทุนช่วยเหลือ 4) การเผยแผ่ ทำให้พระพุทธศาสนาเป็นที่รู้จักในสังคม 5) การสาธารณูปการ 6) การบำรุงรักษาศาสนสถานและศาสนวัตถุ ดูแลกฎ กติกา บทบาทในปัจจุบันของแม่ชีแบ่งออกเป็น

1. สังคมสงเคราะห์เด็ก สตรี ผู้ป่วย และคนชรา
2. ครูสอนจริยธรรมและธรรมศึกษา อบรมเยาวชน
3. อาจารย์ในมหาวิทยาลัยและโรงเรียนต่าง ๆ

ยุทธศาสตร์ที่ 2 ของแผนพัฒนาสตรีในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 – 2559) ว่าด้วยการพัฒนาศักยภาพและเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมของสตรีไทย เพื่อสร้างสังคมไทยที่มีความเป็นธรรม ยุติธรรม เน้นให้สตรีทุกกลุ่มมีโอกาส เข้าถึงและได้รับการศึกษาทุกระดับ มีโอกาสเรียนรู้ตลอดชีวิต รวมถึงการพัฒนาศักยภาพด้านต่าง ๆ อย่างเหมาะสม รัฐบาลควรสนับสนุนทุนในการจัดการทำงาน เพื่อให้แม่ชีทำงานช่วยเหลือสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ จึงจะส่งเสริมแม่ชีให้มีบทบาทแก้ปัญหาสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ที่เกิดจากการขาดหลักธรรมในการดำเนินชีวิตให้มีความสุขและเป้าหมายเด่นชัด เป็นที่ชื่นตาแก่ผู้พบเห็น เพื่อนำสันติสุขมาสู่สังคม ดังนั้น รัฐบาลควรนำองค์กรแม่ชีเข้าสู่แผนพัฒนาสตรีของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พิจารณานับสนับสนุนในเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ปฏิรูปการศึกษาของแม่ชี สนับสนุนให้มีการศึกษาในระดับสูง โดยให้ทุนการศึกษาทั้งในและต่างประเทศ เพื่อที่แม่ชีจะได้เป็นบุคลากรที่มีคุณภาพในพระพุทธศาสนา มีศักยภาพและมีศักดิ์ศรี
2. พัฒนาสถานภาพของแม่ชี โดยคณะกรรมการปฏิรูปพระพุทธศาสนา นำสถาบันแม่ชีไทยเข้าสู่แผนพัฒนาปฏิรูปแห่งประเทศไทย หากแม่ชี ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ จะทำให้สถานภาพและบทบาทดีขึ้น
3. เตรียมความพร้อมของแม่ชีไทยสู่ประชาคมอาเซียน เช่น การฝึกภาษา คอมพิวเตอร์ โดยการจัดการอบรมให้เพื่อไปประชุมในระดับโลก เช่น การประชุมศากยธิดา เป็นต้น ทำให้บทบาทผู้นำของแม่ชีเด่นชัดมากขึ้น

ผลการวิจัย

แม่ชีจัดเป็นบุคลากรทางศาสนากลุ่มหนึ่ง ซึ่งแม้จะมีจำนวนไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนพระภิกษุ สามเณรสามแสนกว่ารูป กล่าวคือ จากสถิติของศูนย์สารสนเทศ กระทรวงศึกษาธิการ ประจำปี 2542 มีแม่ชีทั่วประเทศจำนวนทั้งสิ้น 13,258 คน แต่ที่ลงทะเบียนเป็นสมาชิกของสถาบันแม่ชีไทยมีเพียง 4,521 คนเท่านั้น สถานภาพของแม่ชียังไม่ได้รับการรับรองแน่ชัด แต่บทบาทและหน้าที่ของแม่ชีก็มีความสำคัญ ถ้าหากได้รับการ

สนับสนุนและจัดการให้เหมาะสม ก็จะมีบทบาทช่วยพระศาสนาและสังคมได้ เนื่องจากพระพุทธศาสนาพิจารณาคุณค่าของบุคคลที่ **วิชาและจรณะ** หากแม่ชีมีความรู้ ความสามารถ และประพฤติตนเหมาะสม ย่อมทำให้เกิดศรัทธา สามารถทำประโยชน์ได้อย่างแน่นอน ดังนั้น สิ่งที่สำคัญยิ่งไม่ได้ คือ การปรับเปลี่ยนมุมมองทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างความเท่าเทียมกันในพระพุทธศาสนา จึงจะสามารถสนับสนุนให้แม่ชีมีบทบาทพระดับผู้นำในสังคม

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการวางแผนพัฒนาสตรีระยะยาว. (2525). *แผนพัฒนาสตรีระยะยาว (2524-2544)*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2548). *คำวัด*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เลียงเชียง.
- พระราชกวี (อำ ธมมทตฺโต). (2518). *ราชบุรีวัดทุกถา ดำเนินเมืองขุน บันทีกดำเนินเมืองราชบุรี และประวัติพระพุทธศาสนาในเมืองไทย โดยเฉพาะสุวรรณภูมิ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.
- สุขสันต์ จันทะโชโต. (2549). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์ร่างพระราชบัญญัติแม่ชีไทย: กรณีศึกษา การพัฒนาองค์การและการพัฒนาสถานภาพแม่ชีไทยในมิติพระพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต. สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักแม่ชีไทยสาขapakท่อ จ.ราชบุรี. (2559). *สถิติบัตรในงานประชุมใหญ่สถาบันแม่ชีไทย*. ที่สำนักแม่ชีไทย สาขา pakท่อ จ.ราชบุรี.